

Вез

Текст и слике преузети из католога „Стари занати у Србији“

Аутор: Ирена Филеки

Сукање конца, Владислав Крушевац, 1930. година
Тителбах 1879. година

БОЛОЊА ЗА ТРУКОВАЊЕ И ШЛИНГЕРАЈ

Варварин, 1920. година

Домаћице мање збори да ти ручак не загори!

(Куварица)

Под везом се подразумева начин украшавања текстилне или кожане подлоге провлачењем најчешће текстилне или металне, односно кожане нити помоћу игле. Тако добијени мотиви представљали су врло важан украс на одећи и текстилном покућству у традиционалној култури Србије.

Историја веза сеже у давну прошлост и помиње се као део наслеђа најзначајнијих светских култура, као што су: асирска, египатска, затим грчка и римска. У Византији је вештина веза била изузетно развијена и цењена, а нарочито су вез свилом и вез златном и сребрном жицом доведени до високог нивоа. Овај начин рада и ови материјали били су везани за више слојеве друштва и свештенство. У средњем веку у Европи вез је био уметност којом су се бавиле професионалне везиље и мајстори у оквиру цркве, а такође и на дворовима у врху феудалног друштва. Вез се временом мењао у складу с водећим стиловима у

уметности, да би од средине 19. века, а код нас касније, постепено замирао.

У нашем народу вез је био врло важан и чест начин украшавања одеће и текстилних предмета који су се користили у домаћинству. Говорећи о даљој прошлости, постоји мишљење да су Срби и пре досељавања на Балкан познавали вез. У српским манастирима средњег века нарочито је негован вез и израђивани су и везом украшавани црквена одећа и разни свилени предмети потребни за богослужење. Овај вез радиле су како монахиње, тако и монаси. Ван манастира вез су израђивале девојке и госпође на дворовима српских владара и племића. Он је био саставни део образовања угледног женског света у средњем веку. Материјали које су тада везиље користиле исти су као и на византијским дворовима и манастирима, а то су били: свилена тканина, свилени конач и сребрна или позлаћена жица. Теме за вез узимане су из иконографије.

Осим црквеног веза и веза на дворовима, у српском народу рађен је и негован народни вез. О овој нарочито цењеној уметности говоре помени у усменом народном стваралаштву и многобројни текстилни предмети који се чувају у Етнографском музеју у Београду. У нашим народним песмама помињу се лепоте везова, справе и материјали за вез, ћерђеф, игла, ибришим, злато, затим поштовање према доброј везиљи и осећања која она уноси у свој рад. Постоји врло занимљиво предање да је код Везичева у околини Пожаревца постојала задужбина Миље везиље, која је целог века остала девојка јер није хтела да се уда за оног за кога је отац давао, тако да је везла, вез продавала и од тог новца подигла цркву прозвану црква Везиља, која је порушена за време Турака.

У сеоској заједници вез је представљао превасходно женски посао. Девојке су у детињству упућиване у вештине израђивања везова ради припремања девојачке спреме као једног од неизоставних елемената свадбених обичаја. Осим одеће и текстилног покућства потребног у будућем домаћинству, девојка је морала да обезбеди текстилне предмете – и дарове за родбину

муџа, пешкире за украшавање сватова, коња и кола на свадби, што је све чинило девојачку спрему. Девојци су у овим пословима помагале мајка, бака, некад и другарице, а у богатијим породицама било је случајева да је ангажована жена у селу вешта у везу да обави послове око израде спреме.

Везиље из
Ниша,
Владислав
Тителбах
1879.
година

Везом је, првенствено, била украшавана народна одећа, и то највише женска. Осим тога што је представљао украс на одећи, вез је био показатељ друштвеног статуса, материјалног стања, узраста, регионалне и националне припадности. Од области до области вез се разликовао, тако да је у неким крајевима Србије био богатији и разноврснији и самим тим познатији. Косово и Метохија издвајају се својим богатим везом на женским кошуљама, а од других области треба поменути вез из околине Ниша и Власине, такође са женских кошуља из 19. века. Сви ови везови рађени су претежно вуненим концем у више боја, а у неким крајевима и уз коришћење металне нити, шљокица, перлица. Подлогу за ову врсту веза чинило је кудељно, ланено, а ређе памучно платно од кога су кошуље шивене. Орнаментика је била геометријска, односно биљна геометризована, а начином израде ови везови спадају у тип веза по броју, што значи бројање нити потке и основе на тканини на којој се вез изводи.

Неки везови чешће су израђиване у градовима Србије и у Војводини, на пример бели вез и његова најпопуларнија врста шлинга или шлингерај. Њима су се украшавали одећа, стољњаци, постељина, пешкири. Бели вез се од средине 19. века постепено из средње Европе ширио и преносио у наше крајеве. Мотиви су

најчешћи били биљни, односно цветни, рађени по цртежу, и то је тзв. тип веза по писму. Нацрти за вез набављани су углавном код трукера, занатлија које су се бавиле набавком или израдом цртежа и њиховим преношењем на тканину, тзв. труковањем. Други начин израде белих везова био је вез бројем јер су се све ажурне технике веза са шупљинама добијеним на различите начине изводиле бројањем нити.

Куварица, Народни музеј
Крагујевац

Вез по трукованим мустрама израђиван је и у боји, па су се тако током прве половине 20. века набављали и везли комади платна с мустрама за текстилне предмете коришћене у унутрашњости куће. Ови предмети су осим употребне вредности имали и украсну улогу, па се сем оних неизоставних, као што су: постељина, завесе, столњаци, јављали и посебни предмети као што су: држачи за чешаљ, шибице, украсне траке веза за полицу, куварице са везеним текстом и различитим сценама из живота које су штитиле зид изнад шпорета од прљања. Ови предмети израђивани су најчешће од куповног памучног платна и везени памучним концем у плавој или црвеној боји, али и у више боја.

Друга врста веза карактеристична за наведене области, односно градове у Србији и за Војводину био је златовез. Металним нитима које су могле да буду сребрне или позлаћене вез се изводио на платненим и свиленим деловима одеће и украсним текстилним предметима, најчешће пешкирима и марамима.

Најраскошнији златовез радио се у Војводини и њиме су биле украшаване женске кошуље, прегаче, мараме и пешкири за главу, капе, али и мушке кошуље. Сматра се да је златовез у Војводини производ утицаја средњоевропског барока, али и да су неки од елемената израде и украшавања донесени захваљујући великим сеобама становника из јужнијих крајева крајем 17. и у 18.

веку, а о томе говоре и старе технике израде златовеза и мотиви. Као чест мотив среће се лала, али и други оријентални орнаменти. Позлаћена и сребрна жица употребљавана за златовез добијана је извлачењем металних трака у влакна, а коришћене су и нити од жуте свиле или памука упредене с металним. Два основна начина израде златовеза била су вез наскроз, извођен тако што је нит провлачена кроз тканину, и вез преко папира, који подразумева подлогу покривену златним нитима прихватаним концем с наличја. Златовез су израђивале жене за своје потребе, али и полупрофесионално, односно професионално. Неке од радова, као што су аплицирани метални гајтани, израђивале су професионалне занатлије – мушкарци.

Куварица, Народни музеј
Крагујевац

Стицање знања и вештина израде везова крајем 19. века постаје део основног образовања женске деце, касније и средњег, гимназијског и стручног образовања, да би се после Другог светског рата ручни рад и знања о везу свела на предмет домаћинство.

Данас се жене појединачно баве везом, а онедавно оснивају се невладина хуманитарна удружења, односно удружења грађана која се баве израдом текстилних предмета и њиховим украшавањем и труде се да негују традицију у оквиру својих могућности и циљева.

Модни трендови периодично налажу да завиримо у шкриње и ормане наших бака и светлости дана понудимо разноврно богатство везених столњака, завеса, постељине, куварица и многих других текстилија које су биле незаобилазни делови украса сваке куће. Маказе су сурово одсецале делове чршава како би се везом украсила хаљина или кошуља. Мало вештине, конца, предлошци из старих и нових часописа учиниће нашу одећу атрактивном и

јединственом, а шиваћа машина и комади платна од нашег дома могу начинити прави изложбени салон или музеј.

Соко Бања, 2005. година